

викладач кафедри іноземної
філології
Національного авіаційного
університету

МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ КОНВЕНЦІЇ ПРО МІЖНАРОДНУ ЦИВІЛЬНУ АВІАЦІЮ)

У сучасних умовах стрімкого розвитку міжнародних суспільних відносин підвищується актуальність дослідження міжнародних нормативно-правових актів з точки зору лінгвістики, оскільки такі види документів мають надзвичайно важливий вплив на діяльність та якісне функціонування суспільства в цілому. Помилково недооцінювати роль та значення міжнародних нормативних документів, адже саме вони є засобом взаєморозуміння і погодження між різними державами світу. На жаль, досі ця проблема не піддавалася ретельному розгляду та аналізу у рамках мовознавства чи лінгвістики як українськими, так і закордонними вченими. Серед вітчизняних вчених нормативно-правовим актам приділила увагу Ю.В. Юлінецька, яка у своїх дослідженнях розкрила їх кодифікаційно-інтерпретаційні особливості [2].

Метою роботи є комплексний лінгвістичний аналіз англійських версій міжнародних нормативно-правових актів та визначення їх основних особливостей.

До переліку міжнародних нормативно-правових актів відносяться міжнародні договори, угоди, протоколи, конвенції тощо. Як і будь-які інші документи, нормативно-правові акти належать до офіційно-ділового стилю мови. Серед інших мовних стилів офіційно-діловий вирізняється своєю стабільністю та стандартизованістю. Він передбачає точність формулювань правових норм, стандартизований характер подачі матеріалу, стійку форму розміщення інформації у певній логічній послідовності. Зрозуміло, що використання розмовних лексико-фразеологічних засобів, жаргонізмів, розмовних синтаксичних конструкцій є неприпустимим для текстів офіційно-ділового стилю. Офіційно-діловий стиль не містить у собі експресивних елементів, зокрема оцінної лексики, жартивлівих, іронічних слів та словосполучень, образних виразів. Найважливішими вимогами до мови документа є об'єктивність і неупередженість викладу фактів.

Значення стилю і мови нормативно-правових актів переоцінити складно, адже єдина нелогічно побудована фраза, різниця у контекстуальному вираженні думок може призвести до різноманітних порушень, зокрема спотворення змісту та неправильної його інтерпретації реципієнтами. Саме тому мова нормативно-правових актів неодмінно передбачає неухильне дотримання стилю, забезпечуючи цим простоту, зрозумілість та доступність певного документа для широких верств населення.

Основною мовленнєвою (зокрема, іллокутивною) функцією нормативно-правових актів є вплив на адресата з метою здійснення ним певних правових дій. Це документ, в основі якого лежить імперативність. Імперативність передбачає наявність у тексті мовних засобів зі значенням спонукання (волевиявлення) та пов'язана зі спроможністю текстових засобів передавати явні (прямі) авторські інтенції волевиявлення, які адекватно розпізнає в тексті реципієнт [1, с. 80]. Зазначена іллокутивна функція досягається за допомогою різноманітних лінгво-прагматичних засобів, а саме за допомогою мовних актуалізаторів категорії імперативності, зокрема відповідних модальних дієслів (наприклад, дієслова *shall*), що є інгерентною властивістю будь-якого директивного документа [2]:

No aircraft capable of being flown without a pilot shall be flown without a pilot over the territory of a contracting State without special authorization by that State and in accordance with the terms of such authorization [3].

No state aircraft of a contracting State shall fly over the territory of another State or land thereon without authorization by special agreement or otherwise, and in accordance with the terms thereof [3].

У сучасній англійській мові дієслово *shall* уже давно поступилося своєю функцією допоміжного дієслова для утворення майбутнього часу дієслову *will* і використовується досить рідко [4, с. 215]. Проте, дослідивши мову нормативно-правових актів, можемо спостерігати, що у таких текстах дієслово *shall* є найрозповсюдженішим модальним дієсловом. Але мова нормативно-правових актів відрізняється від будь-якого іншого стилю мовлення не лише частотою вживання дієслова *shall*, а і його функціональністю. У таких документах *shall* не вживається для вираження майбутньої дії, тобто не виконує функцію допоміжного дієслова. Виступаючи в ролі модального дієслова, *shall* може виконувати декілька різних функцій. У цій статті було вирішено розглянути такі функції: імперативну, пермісивну та кондиціональну.

Імперативна функція. Найчастіше *shall* використовується для позначення обов'язків або примусу до вчинення певних дій чи заборони на їх вчинення. Для прикладу: *Every aircraft engaged in international air navigation shall bear its appropriate nationality and registration marks [3].*

Пермісивна функція. *Shall* вживається у нормативно-правових актах для вираження дозволу, можливості або наявності повноважень здійснювати певні дії. Наприклад: *The laws and regulations of a contracting State clearance regulations as to the admission to or departure from its territory of passengers, crew or cargo of aircraft, such as regulations relating to entry, clearance, immigration, passports, customs, and quarantine shall be complied with by or on behalf of such passengers, crew or cargo upon entrance into or departure from, or while within the territory of that State [3].*

Кондиціональна функція. Ще одним значенням, яке передає дієслово *shall* у нормативних документах, є вираження умови для когось, щоб отримати щось (певний статус, повноваження). Наприклад: *For the purposes of this Convention the territory of a State shall be deemed to be the land areas and territorial waters adjacent thereto under the sovereignty, suzerainty, protection or mandate of such State* [3].

Важлива роль реалізації імперативності у нормативно-правових актах належить також й іншим модальним дієсловом (*must, may, is/are to, should*). Вони, як і *shall*, можуть виконувати згадані вище функції:

No scheduled international air service may be operated over or into the territory of a contracting State, except with the special permission or other authorization of that State, and in accordance with the terms of such permission or authorization [3].

Any proposed amendment to this Convention must be approved by a two-thirds vote of the Assembly and shall then come into force in respect of States which have ratified such amendment when ratified by the number of contracting States specified by the Assembly [3].

Each contracting State may, for reasons of areas military necessity or public safety, restrict or prohibit uniformly the aircraft of other States from flying over certain areas of its territory, provided that no distinction in this respect is made between the aircraft of the State whose territory is involved, engaged in international scheduled airline services, and the aircraft of the other contracting States likewise engaged [3].

Об’єктивність подачі інформації у міжнародних нормативно-правових актах забезпечується шляхом використання теперішнього часу дієслова (Present Simple): *Each contracting State reserves also the right, in exceptional circumstances or during a period of emergency, or in the interest of public safety, and with immediate effect, temporarily to restrict or prohibit flying over the whole or any part of its territory, on condition that such restriction or prohibition shall be applicable without distinction of nationality to aircraft of all other States* [3].

The contracting States recognize that every State has complete and exclusive sovereignty over the airspace above its territory [3].

Синтаксис офіційно-ділового стилю відображає безособовий характер ділового мовлення. Саме тому, розглядаючи мову нормативно-правових актів, необхідно згадати ще одну граматичну конструкцію, яка є невід’ємною частиною нормативних документів, а саме пасивний стан дієслова. Як відомо, в англійській мові пасивний стан використовується у таких випадках: коли невідомо, хто виконав певну дію; коли неважливо, хто є виконавцем дії; коли виконавець є очевидним; також коли сама дія важливіша за її виконавця. Зрозуміло, що в нормативно-правових актах пасивний стан дієслова застосовується, оскільки виконавці дії є очевидними (у нашому випадку це держави, які уклали Конвенцію про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.), а також для підкреслення важливості самої дії. Наведемо кілька прикладів вживання пасивного стану у Чиказькій конвенції:

An aircraft cannot be validly registered in more than one State, but its registration may be changed from one State to another [3].

The registration or transfer of registration of aircraft in any contracting State shall be made in accordance with its laws and regulations [3].

Крім того, синтаксичні конструкції нормативно-правових актів насичені клішованими словами та словосполученнями. Такі кліше є специфічною рисою офіційно-ділового стилю, зокрема нормативних документів. Вживання таких синтаксичних конструкцій є необхідним для вираження типових ситуацій. Безумовно, використання мовного кліше є однією з особливостей мови права. Кліше дозволяють забезпечувати точність мови нормативно-правових актів та їх розуміння. Але слід розрізняти кліше і мовні штампи, оскільки вживання останніх у нормативних документах може призвести до недотримання таких вимог офіційно-ділового документу, як точність, стислість, стандартність. Кліше є певними мовними стандартами, стійкими зворотами або іншими словами, конструктивними одиницями тексту. До типових кліше Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. можемо віднести такі: *the laws and regulations; in accordance with the terms/ under the terms; each contracting State undertakes; for the purpose of; shall be applicable to, shall be deemed*. Прослідкуємо їх вживання у статтях конвенції:

No scheduled international air service may be air services operated over or into the territory of a contracting State, except with the special permission or other authorization of that State, and in accordance with the terms of such permission or authorization [3].

Each contracting State undertakes to keep its own regulations in these respects uniform, to the greatest possible extent, with those established from time to time under this Convention [3].

Each contracting State reserve the right to refuse to recognize, for the purpose of flight above its own territory, certificates of competency and licenses granted to any of its nationals by another contracting State [3].

This Convention shall be applicable only to civil aircraft, and shall not be applicable to state aircraft [3].

Як бачимо, основною метою кліше є швидке передавання інформації, а також оперативне і точне складання документа. У нормативно-правових актах клішованими можуть вважатися лише стійкі одиниці юридичного характеру, які є необхідними елементами нормативних актів, що сприяють однозначному, короткому висловленню думки.

Отже, аналіз лінгвістичних особливостей нормативно-правових актів дозволив з’ясувати, що міжнародні нормативно-правові акти характеризуються об’єктивністю, яка досягається шляхом повної відсутності будь-якої емоційно забарвленої лексики. Це призводить до офіційності, яка (як ще одна притаманна нормативно-правовому акту риса) виявляється у відсутності слів, уживаних у переносному значенні, а також відсутності розмовної та жаргонної лексики. Неухильне дотримання стилю, наявність у тексті мовних засобів вираження імперативності, використання притаманних синтаксичних конструкцій та кліше сприяють якісному функціонуванню міжнародних нормативно-правових актів та виконанню ними своїх основних функцій.

Література:

1. Гурова Н.В. Категория побудительности и ее функции в политической коммуникации. Политическая лингвистика. Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2011. № 4. С. 79–86.
2. Юлінецька Ю.В. Кодифікаційно-інтерпретаційні особливості текстів міжнародних нормативно-правових актів (на матеріалі англomовних версій МНПА ХХ–ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. URL: https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/34320-1.html.
3. Chicago Convention on International Civil Aviation, 1944. URL: https://www.icao.int/publications/Documents/7300_orig.pdf.
4. Parrott M. Grammar for English Language Teachers. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 462 p.

Анотація

**Т. ЖУРАВЕЛЬ. МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ
(НА МАТЕРІАЛІ КОНВЕНЦІЇ ПРО МІЖНАРОДНУ ЦИВІЛЬНУ АВІАЦІЮ)**

У статті проведено лінгвістичний аналіз міжнародних нормативно-правових актів. Основна увага зосереджена на засобах вираження імперативності, вживанні пасивних конструкцій та кліше як невід'ємних особливостей нормативних документів. Матеріалом дослідження слугувала англomовна версія статей Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944р.

Ключові слова: нормативні документи, нормативно-правові акти, імперативність, кліше.

Анотация

**Т. ЖУРАВЕЛЬ. МЕЖДУНАРОДНЫЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АКТЫ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ
АСПЕКТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ КОНВЕНЦИИ О МЕЖДУНАРОДНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ)**

В статье проведен лингвистический анализ международных нормативно-правовых актов. Основное внимание сосредоточено на способах выражения императивности, употреблении пассивных конструкций и клише как неотъемлемых особенностях нормативных документов. Материалом исследования послужила англоязычная версия статей Конвенции о международной гражданской авиации 1944г.

Ключевые слова: нормативные документы, нормативно-правовые акты, императивность, клише.

Summary

**T. ZHURAVEL. INTERNATIONAL REGULATORY LEGAL ACTS IN LINGUISTIC ASPECT
(BASED ON THE CONVENTION ON INTERNATIONAL CIVIL AVIATION)**

The article deals with the linguistic analysis of international regulatory legal acts. Special attention is paid to the ways of expressing the imperative, the use of passive structures and clichés as integral features of regulatory documents. The study was based on the English version of the articles of the Convention on International Civil Aviation, 1944.

Key words: regulatory documents, regulatory legal acts, imperative, clichés.